

finnal, a bírálattal is óvatosan kell bánni: tudatlanok és rosszakarutak könnyen visszaélhetnek vele. Igen sok helyes megállapítást s nem egy új eszlét tartalmaz a többi rész, s a fejezetek tartalmával, az író céljával általában egyetértünk.

Csak a kritikának műfajok szerint való osztályozásánál tett megállapításokra lehetne megjegyzésünk. Itt Császár sok elmeállal cáfolja a fel fogást, mely a kritikában különböző változatos formákat: alfajokat teremt. De bármily érdekes és végeredményében egyszerűsítő is ez az okfejtés: kétkedéssel ráznók fejünket, ha Salamon, Gyulai, Pétefy kritikáját lényegében azonosnak mondaná valaki. Hátha még a módszerben nyilatkozó különbségekre gondolunk! Itt oly eltérések vannak, melyek nem mindig mérhetőek logikával s mégis külön-külön kritikai világot jelentenek. S a mi kritikánkban távolról sincs annyi elhajlás, mint a külföldében. Bizonyára a kritika is osztályozható, de nem a műfajok szerint, melyekről szól (színkritika, versbíráló stb.), hanem — mint szerzőnk jól tudja — a kritikának a művel szemben elfoglalt álláspontja szerint. (Pszichológiai, szintetikus stb.) Császár e különbségekre tekintettel is van és sok elevenséggel jelenzi és bírálja el pl. az impresszionista kritikát. E válfajnak azonban már maga a létezése is arra figyelmeztet, hogy alfajok bátran megkülönböztethetők s nem kell ezt a válfajt is kivégeznünk azzal, hogy elveszük tőle a „tudományos szerep“ levegőjét, csak azért, mert a magasabb egység nevében a kritika többi gyermekét is eltettük láb alól. Nem tudom, jogsultán ötlük-e fel ez ellenvélemény, melynek bővebb kifejtésére itt különben sincs terünk, de úgy érezzük, hogy szerzőnk érvelése itt kevésbbé meggyőző, mint egyebütt.

Amit aztán Császár a kritika irányairól s később a jó kritika feltételeiről mond, az ismét tanulságos és meggyőzőre érdemes. Sajnáljuk, hogy az itt kifejezett gondolatokat még csak vázlatosan sem foglalhatjuk össze. Az bizonyos, hogy az író kimeríti tárgyát s oly világosan és áttekinthetően csoportosítja az anyagot, mintha csak a nagyközönséget tartotta volna szem előtt. Stílusa is mindenütt világos;

nem szépségre törekvő, hanem a tárgyhoz illece puritán és szabatos.

Hi kell még enelnünk az írónak a különböző kritikai irányok jellemzésében nyilatkozó tárgyilagos s azt a költök iránti gyöngédséget, melyel a jó kritika ioteteieit megfogalmazza. „A kritikából kisugárzó jóindulat sokkal könnyebben győzi meg az olvasót arról, hogy elfogulatlan, megbízható kritikát olvas, mint a fölényes, vagy éppen gúnyos.“ —t.—

Hajnali harangszó. (Mécs László verseskönyve. Ungvar, 1923.) Az a keves költő, aki mai viszonyaink között nyívanosságot keres első jelentkezésének, aig számíthat komolyabb kritikai megbeszélésre, mint aminőre az éppen nem kevés verselő is számot tart, iőtítve, hogy rendelkezésére áll egy-két barátiag felharsanó hírlapi kürt. De valói művészi becsúlynak mit nyújthat az enéie „melegnangu“ ismertetés, amelynek egyetlen sugalmazója az önaadminisztrálás: „Légy kegyes egy-két jóindulatú sorban...“? Az igazi művészi törekvés talán mégis többre becsüli a tükör igazmondását a minden életvalósággra homályt borító tömjénfüstnél.

A becsületes verskritikus pedig, aki ép művészi érzéken kívül egyébtől nem, csupán tanultságától vezetheti magát (ami nélkül műhatatlannul belesik az egykorú jelenségekkel szemben könnyen beálló itéletzavarba): az ilyen versbíráló — mondom — manapság szintén számot vethet vele, hogy vagy hivatásos ócsárlónak vélik, vagy baráti heroldnak.

Mécs László ungvári fiatal költővel könyvének nyolevan verse útján kötöttem ismeretséget, s az olvasásnak már feleútjában is éreznem kellett ez ismeretség értékét. Az önerejű költészet fuvalma érintett e sokszor még fiatalosan túlstilizált s az irodalmi hatásokat leplezetlenül ki valló költeményekből. Ezek a felületen csillogó irodalmiságok könnyen félre is vezethetik a felületen fennakadó s mélyebbre nem is kívánczó kritikásokat. Adyt emlegetik majd, akik Ady frazeológijában elvesztik Ady sajátlagos költői mivoltát. De az ilyenek valóban nem jutnak túl az üres szóhüvelyezésen.

Legyünk segítségükre. Nézzük

meg, ez-e a kules Mécs művészi természetének fejtárasoz. „O a kiáltás, ó a Holvagy Ádám” — monaja Mees László *A verék pap-ról* irt versében s ez a fonévil használt ószövegségi kérdés kétségtelen Ady-örökség; a „Hej, ti vandor vén legények”, vagy „Óreg legények öszszebujtunk” sorokban is nyilván Ady (s az Ady-utánzó) kedvenc szavajárása legénykedik; a „Má-mor-isten koccingat velem” kép sem frissebb, mint általában ismert festmények reprodukciói szoktak lenni; s a kisváros „álom-gyilkos unalma” is vérszerinti rokonságban áll Ady „álom-bakó”-ival. De mind-ezek költőnknek inkább csak fülében ragadt szólamok, semmint akár egyéni mondanivalójához valóban vágó átvételek, akár pedig annak hiányát takargató henye stíluscsaf-rangok. Az első esetben lehetne szó hatásról s a másodikban utánzásról.

A valóság az, hogy Mees Lászlónak minden stíldiszitményein erővel átütő, szokatlanul üde konkrétum-szemlélete lényegileg különbözik Ady sejtető-szimbolista irányától. Ily végletek között érdemleges összefüggésről beszélni sem lehet. Mees igazában még befogadására is képtelen Ady hatásának; olyan sor-raiban, amelyek verseinek lényegét mondják, még árnyalatokat sem használhat belőle, ahová meg — lényegtelen helyre inkább csak kapcsolásul — mégis becsúszik valami Ady-alluzió, szinte megfigyelhetően szorítódik kifelé a költemény organizmusából, mint emberi testből a belékerült idegen anyag.

Ezt a megállapítást, mely természetesen a nyolevan darabot magába foglaló könyv *egészén* alapul, igazán nem módosíthatja az a három vers — *A bánatucán balladok...*, *Este a Hernád hídján* és főleg a *Hamvazás* —, melyekben a kép valóban egészen Ady módjára a szemlélettől merőben elszakad, látomás szimbólummá örállósul. Sőt talán épp ezek mutatják legjobban Mees művészi természetének Advétől velejében különböző jellegét. Ady mintegy fejest ugrik szimbólumaiba; innen van sokszor lenyűgöző ereje. Jellepes beállítása igazabbnak és előbbnek hat annak érzésbeli vagy gondolati fölitézőjénél. Realistább részletek itt csak mezeválnak az illuziót, melynek zavartalansága pe-

dig az Ady-féle költészet létalapja. Meesnél mindez ellenkezőleg van: szeméietét képtelen erőteljes szimbólummá átvarazsolni; na erre törekszik: megfakul és csinálttá lesz. Ezt legkézzelfoghatóbban az említett versek másodika mutatja: ennek első három szakasza metaforás lírai leírás, s csak azután bukkan fel a jelképi megoldásforma, a Csend s a Halál versengésében a költő „szívének bíbor hegedujéért”; innen kezdve a költemény érezhetően esik; megindításához viszonyítva egyenesen derékon török.

Egyéb költők berkeiben is vág néha vesszőt egy-egy natalos suhintásra, de sohasem botot — mankonak. Mindjárt költői előhangjában a „lelkek teikén” vagy az utolsó-előtti vers „Majális tombolt lombos dombokon”-sora: nyilvánvalóan Babis-izű. Egy különben igen szemelyes szonettje (*Gyöngyvirág*) hangban Juhászra eméiketet. Az „Es az ember: sárkánymagból sarjadt fattya véres rögnek”: Vörösmarty *Ember*ek c. versének keserű páthosztát idézi fel („sárkányfog-vetemény”). Az *Áprilishoz* irt óda — formai megoldásában is — némileg Tóth Árpados. Ennek befejezése különben Mees legüdebb képeiből való. Erdemes mutatóba ideírni. Mintegy a „Miasszonyunk bohóca” legendának új változatát adja, midőn a szelles, cséscsap Áprilről ily képet fest:

— Te az útszéli feszületnél a pléh-Krisztus
[elébe állsz,
mókusként mókázol, forogsz, cigánykerék-
[ket csinálsz,
mulattatod az elhagyottat: s mosolyt szür-
[csölget szomjas szája ...
Majd ránézel, füttyölgetsz néki s kamaszos
[szíved notájára
az öt véres szent seb helyén öt bazsarózsa
[szirma pattan ...
Nagyot ugorsz, két zárt szemét megcsókolod
[a virradatban:
s szeme rádnylik ibolyásan, mint áldás,
[illatos lehellet ...
Ezért szeretlek, Április, szeretlek s irigyel-
[lek!

Ez az idézet egyszersmind jól megvilágítja költőnk lelkivilágának

alapját is, mely erősen erkölcsi színezetű és szép harmóniában van Mécs papi mivoltával. Emberszeretete határtalan, és mohón kíván kifejeződni a jóság, részvét, szánalom szavaiban. „Az összesítő szeretet aranyoltárú templomában“ szeretné „egy-szív-ütemre“ zengetni az emberlelkeket az „egy akol, egy pástor“ elve szerint. Csoda-e, ha ez a végletes filantrópiája néha kifejezéseiben is a szentferenci formanyelvhez közelíti („Testvéreim, énekes madarak!“)? Ha nemzetközi utópiákba ringatja magát („Lehullna minden kitalált fináncbátár, országhatár, s utánam jönne minden ember: orosz, magyar, török, tatár“)? Érezni kell, hogy ennek nincs politikai éle, mint ahogy nincs ostoros pacifizmusának sem. Az emberi gonosztságot jelenünk olyan ártó világhatalmasságának érzi, hogy annak ellenében a „jövővető szent forradalmár“ szerepében kér szót „a szenvedők világ-szövetsége“ nevében. Ezzel függ össze az is, hogy — noha műveltsége szemmel látható s annak értékét sokszor fennen vallja — néha valami tolsztoji hangba csap át: „Hajítsd el kultúrád cifra-síma botját, s amerre favágó nem róttá robotját: régi rengetegben bunkósbotot vágunk, s a harcoss életnek harccal nekivágunk.“

Hiú dolog volna e költői (és papi) érzésanyagot értelmi megvitatásba vonni. Mondhatnók, hogy a pacifizmus hitvallása aligha csábíthat eléggé a külpolitikai elintézetlenségek mai napjaiban. Mondhatnók, hogy az országhatárok meginogatására felhívó kürtszót (s ha mindjárt a szeretetét is!) nem várhatjuk éppen egy megszállt magyar vidék költőjétől. De Mécs hittet hiszi, hogy a napsugár a szuronyok hegyéről majd beköltözik az emberszívekbe . . . „Vadócba rózsát oltok, hogy szebb legyen a föld.“ És hitet valóban fölülemeli minden perbeszálláson egyéniségének legnemesebb vonása: szinte monumentális önzetlensége. „Aki saját sebével bibelődik, nem látja meg a másét“ — mondja egy szép, szerencsés ihletésű fordulattal. Elszántan magára veszi az emberiség történelmének minden érbekiáltó bűnét (Káinét, Júdásét, Péterét s a bal latorét), akárcsak Komjáthy Jenő *Önvád*-jának vezeklését hallanók:

„Nincs bűn ez óriási gömbön, Melyet nem én követtem el!“ Mérheterlen számalma mindenkinek „hajlékot sátoroz“, válogatás és finnyaskodás nélkül: „A részvét fája harmatot ráz: megtisztulsz, ha ledölsz tövéhez“ — ezt hirdeti és fája alá odavárja a kaftános, tineses zsidót is.

Nem elemzem tovább Mécs lelki világát. Elvégre minden lírai anyagot annak megformálása avat csupán költészeté. Mécs egyetemleges ihletanyagából sejthető, hogy az a művészi alakításnak is bizonyos megköttöttségét vonja maga után. Főtémája: az ember, némileg elvonttá halványul, helyi és egyéni bélyeg híján (hogy Carlyle szavával mondjam) inkább csak amolyan *in vacuo* emberre, „bizonyos általánosítássá, melyet a filozófia embernek nevez“. Mécs erre azt mondja: „Bejártam a jelent s a messijsultat, néztem haldoklók megtörő szemébe, s egy volt porból vett szívünk és agyunk.“ Ezt így vallhatja a pap, de mi mégis azt hisszük, hogy nem az egyformásító halálból vonható le igazán a művészet sokszínű témáját szolgáltató ember-ábrázát, mely inkább Proteus-are, semmint halotti lárva. Mécs maga is ide mutat, mikor egy Rilke legszebb soraival vetekedő helyén így szól Istenhez: „Pedig minden szív egy külön óra, más-más pergéssel pergeti az örök-kévalóság perceit, a Te dicsősége-dét“.

Másfelől meg az univerzális emberszeretetet bő palástjában igen könnyen elmosódnak magának a költőnek egyéni körvonalai is. Valóban Mécsnél — éppen ritkaságuknál fogva — szinte üdítően hatnak az efféle személyesű programfelejtések: „A milliók megváltásáról ábrándozom a hold alatt . . . és nem tudok megváltani egy embert: szegény magamat“, vagy: „Ne vess meg, testvér, oly jó néha-néha pihenetni próféta-szárnyainkat!“

Hogy témáinak egyneműsége Mécs könyvét mégsem teszi egyhangúvá: az már költői kifejezőképességének kérdéséhez tartozik, és variálókészségének kétségtelen jele. Itt a magyarzata annak, amit elüljáróban mondtam, hogy könyvből igazi költészet lehellete csap meg. Komjáthyt — akire fentebb már utaltam s aki ihletanyagában Mécsnek mintegy ikertestvére — eszme-bálványozásá-

nak fásasztó monotóniája szinte a költészetből is kirekeszti. Mécset ettől a léggé hígulástól majdnem mindig megóvja költői szemléletének friss realizmusa. Tud látni és tud láttatni is. A szegény öreg asszony temetésén (ahol senkinek sem telt gyászruhára) észreveszi a temető akácfáján a varjakat és hozzáteszi: „Csak ők voltak feketében.“ A majális mámoros vigadozóinak önfeledtségét pedig így tudja megérzéskíteni: „Senki se lát túl a párja szemén.“ Az édesapja emlékének szentelt versekből is szemléletesen bontakozik ki a tót falucska derék kántortanítójának arcképe.

Bátor és eredeti szemlélete — különösen hasonlataiban — néha még erőltetettségre vagy éppen izlésbeli kisiklásokra ragadja. A napot még nézhetjük „az Úr aranyórájá“-nak, de odáig már bajosan követhetjük képét, hogy ez az óra tavaszt *ketyeg*. A napról van egy másik keresett képe is: „teletömte titkos tűzzel földünk minden zegzugát, mint a gondos háziasszony cukrot főz be a befőttbe“. Abban, hogy a bimbókat „virágtojások“-nak mondja, még valamelyest érvényesül a szemlélet ereje, de ahol a „pipacsok hónalját megcsiklandozza“: a kép még akkor sem igen realizálható, ha a költőt — mint kívánja — tücsöknék gondoljuk a képben. Az meg, amit az ötgyermekes anyáról mond: „szobrászó méhed öt utast kiformalt“: nyersebb, semmint a művészi izlés kívánná. Az effélék mintegy az ifjonti fantázia-felesleg tévelygésai.

Pedig bizonyos, hogy Mécsverseit éppen képzelmének sokszínűsége teszi — motívum-ismétlődései ellenére — határozottan elkülönülő költemény-individuumokká, melyek emlékezetünkben sem mosódnak össze. Inkább képeinek összefüggése adja meg zártságukat, mintsem valami erősebb belső konstrukció. Kivált szabadverseiben érezzük a fejlesztő elrendezés hiányát. Viszont az igen zárt formák (szonett, terzina) kissé nagyon is szűk foglalat áradó líraiságának. Legotthonosabban mozog a hosszúsoros, középcézúrás, erősen zenei lüktetésű versformákban. Ezekből nagyjában két változata van: az egyik a nibelungi sorra emlékeztető, jámbusos megoldás (erre példát ad az *Aprilis* már idézett

helye); a másik trocheus-lejtésű megfelelője amannak:

És a varjú újra rebben, ében éjnél ében.
[nebben.
Menni lendül újra lábam. Már az este szár-
[nya lebben
és a méla szürkületben látszanak a tanya-
[házak. Stb.

Az olvasó ebben alighanem ráismer Poe *Holó*-jának ritmusára, s nemcsak azért, mert az iúezetben véletlenül szintén madárról van szó. Még a visszaitó középimeket is megtartja. A zeneiséggel való játékot egyébként is szereti. Alliterációi, sorközi visszacsengései bőven akadnak, néha túlságos bőven is („riog a régi requiem“ s a még kirivóbb: „csirat esábit a esókos csinnadratta“; az ilyesmí már csak üres mesterkedés).

Költői nyelve első hallásra is meglep nagy szógazdagságával, kifejezésbőségével és árnyaló hajlékonyságával. E részben is sokszor erőszakos és ríktó újdonságokat erőltet („szobrászó“ egy fentebb már idézett helyen; vagy „a cigányok... *ki-szobrosodnak* a sötétből“; ilyenek még: „asszony vagy ember *el nem kutyulhat*“ és „*fellállott* csodákat ringat orgonám bokra“). De általában ez a nyelv máris pompásan szolgálja a költő mondanivalóinak szinte hiánytalan közvetítését; az ép nyelvérzék és a komoly tanultság egyaránt meglátszik rajta.

Még csak nyelvének egy felöltő sajátságára mutatok rá. Szokatlanul sűrűn használja a *kis*, *kicsiny*, *piciny* jelzőket, s ezenfelül a kicsinyítő képzőket is. Ez némi tótos ízt ad beszédének s egy kissé irodalmunk egyik szintén felvidéki jelesére: Czuczorra emlékeztet. Emennél is szemet szúr néha egy-egy „nyakken-döcske“-féle fordulat, vagy — ami még szokatlanabb a magyar fülnek — egy-egy kicsinyített melléknévi jelző: „A királyi szűz szelídke Margit“. Ez utóbbit is megjeljük Mécsnél, midőn pl. a püspök „finomka“ hintájáról beszél, a diminutívumos főnevek meg éppen hemzsegnek nála; könyve egyetlen lapján néha négy-öt is akad, vagy két sorban három: „napocska szórt rám aranyat... vadkörtefácska (vándorok

oáziskája) szendert adott szememnek." Ez túlzás. Nem mondom, hogy efféle helyi árnyalat el nem kél a költői nyelvben, sőt talán valami zamatot is adhat annak, ám csak okkal-móddal, egy — kevéske.

Rédey Tivadar.

Csengery János Horatius-fordítása. Horatius az antik szellem egyik legazdagabb és leghűbb kifejezője. Költői lelek; mélyen érző kezelevel megéri a természet és az ember viszonyát; sokhuru lírájával hangot ad a boldog és a kesergő szerelem örömeinek és fájdalmának; fenséges komorsággal közli velünk a Dors üzenetet; szót a sirig hu, nemes barátság megindult hangján; zengi az ifjuságnak a hazaság hitvallását, és a nemzet az ő himnuszával kér áldást jövőjére. Rendkívül művelt szellem, aki a filozófia — főleg az erkölestudomány —, valamint az élő irodalom és a kritika kérdéseiben tökéletesen járatos és ezeket szatíraiban meg epistuláiban csodálatos elmeéllél és egészséges humorral fejtegeti. Csalhatatlan formaérzéke egyik legnagyobb erénye.

Aki Horatiust jól ismeri és megéri, az belelát az Augustusi kor lelkébe is, tehát azon mélységekbe, melyekig modern kultúránk alapjai lenyúlnak. Természetes tehát, hogy a modern nevelés humanisztikus ága és a multtal kapcsolatot tartó műveltségi irány az antik világgal való összeköttetést jórészt Horatius művein keresztül keresi. Ilyen jelentőségű író szellemi hagyatékának irodalmunkba való befoglalása nemcsak nagy nyereség, hanem nemzeti kötelesség is volt. Csengery műve az első teljes magyar Horatius-fordítás.

Horatius a műformák mestere; hiszen ő az, aki a görög líra változatos ritmusait a latin irodalomban meghonosította; az ő költeményei: operosa carmina (fáradtságos műgonddal készült dalok); több epistulájában, de főképp az Ars poetica-ban, kifejezést ad abbéli felfogásának, hogy a költő művészetének jórésze a tökéletes nyelvi és verses forma kialakításában nyilvánul. Ő tehát arra számít, hogy a műértő közönség, melynek ítélete elé műveit bocsátja, azokban legalább is annyira értékeli a kifejezés és a rit-

mus formáinak a tökéletességét, mint az érzelem őszinteségét és a gondolatok súlyát. Egyszóval a Horatius-i költészetnek — különösen a lírának — megvan a formában megnyilatkozó egyéni bélyege is, s abból az általános emberi lírikum korántsem vetköztethető ki oly egyszerűen. Csengery János mégis ez utóbbi merész megoldást választotta: elhagyta a Horatiusi költemények eredeti, a költőtől nagy gondal választott formáit — pedig sokszor úgy tetszik, mintha Horatius az egész költeményt a forma kedvéért írta volna! — és csak a hangulatot, az általános lírikumot igyekszik átmenteni a magyarba.

Azonban ezzel valami egészen egyéni, Horatiusi szín es iz megy veszendőbe. Igaz, hogy Horatius versformái, mint általában az időmértékes görög verselésé is, a magyar fülnek idegenszerűen hangzanak.

De ki ne érezné például Berzsenyi nemes zengésű ritmusáiban az antik dalformák gazdag zenéjét!? Aki hozzászózott ahhoz, hogy egy költeményt ne csak tartalmi és érzelmi elvontságában, hanem a nyelv dalmas lüktetésében is élvezzen, annak nagyon is szokatlanul és idegenül fognak hangzani a rímes tizenkettősök a Mercuriushoz intézett himnuszban, melynek Horatius a Sapphó-i versszak szelíd lejtésével adja meg a vallásos érzés hangulatát. S ha a méltóságteljesen zengő magyar sorokban a modern versforma ellenére mégis sokszor elérni véljük azt a magasságot, melybe Horatius művészetének tartalmi és formai tökéletes egysége emeli lelkünket: ez már valóban a fordító művészetének őszönös erejét mutatja, mely Horatius költészetének *belső, lelki formáját* kapja meg és vetíti át a magyarba. Újat ad, olyat, amiből az eredetinek nem egy jellegzetes vonása hiányzik, de az új formán át mégis felismerjük a távoli költő vonásait. Különösen a könnyed, tréfás hangú költeményekben sikerült Csengerynek ez a kongeniális „átültetés”; a komoly tárgyauak közül leginkább a „Százados Enek”-ben, melynek strófikus felépítése (3 tizenkettősre következik egy 6 szótagos befejező sor) szerencsésen foglalja versszakokba a kardal fenséges méltósággal hömpölygő érzelmeit.